

В.В. Соловей, м. Вінниця
e-mail: victor.solovei@vspu.edu.ua
І.В. Дощечкіна, м. Вінниця
e-mail: doshechkinainna@gmail.com
Я.П. Панасюк, м. Вінниця
e-mail: hitechnic9906275@gmail.com

Проблеми формування позитивного ставлення до праці в підлітків

Анотація. Актуальність теми обумовлена нагальними проблемами виховання дітей, формування у них працелюбності. Розглянуті в статті психологічний і дидактичний фактори, які впливають на формування позитивного ставлення до праці; роль ручної та суспільно корисної праці у виховному процесі, умови та вимоги до організації праці, які можуть бути використанні у подальшому при формуванні позитивного ставлення до різних видів праці в сучасних умовах.

Ключові слова: підлітки, трудове виховання, профорієнтація, позитивне ставлення до праці, педагог, школа.

Abstract. The urgency of the topic is due to the urgent problems of raising children, the formation of their diligence. The psychological and didactic factors influencing the formation of a positive attitude to work are considered in the article; the role of manual and socially useful work in the educational process, conditions and requirements for the organization of labor, which can be used in the future in the formation of a positive attitude to various types of work in modern conditions

Keywords: teenagers, labor education, career guidance, positive attitude to work, teacher, school.

Постановка наукової проблеми. Всі матеріальні й духовні багатства, накопичені людством на тривалому шляху історичного розвитку, створені в процесі праці – єдиного засобу розвитку людського суспільства. Праця виступає як цілеспрямована, соціально зумовлена діяльність людини, заснована на практичному освоєнні навколишнього світу, перетворенні його відповідно до своїх потреб. У процесі трудової діяльності людина не лише змінює природу, а й змінюється сама. Ці зміни носять багатоаспектний характер. У праці відбувається розумове, етичне, естетичне, екологічне виховання і фізичний розвиток особистості. Тому прогресивні мислителі, педагоги, громадські діячі розглядали підготовку підростаючого покоління до праці як органічну частину загальної освіти, що знаходиться в тісному взаємозв'язку з усім її змістом, звертаючи при цьому увагу на те, що поза працею неможливо сформувати цілу низку якостей особистості. Отже, процес виховання підростаючого покоління в праці має економічне, соціальне та етичне значення. Розвиваючись і вдосконалюючись впродовж багатьох століть, він не втрачає своєї актуальності та значущості й сьогодні. Його вищою метою є формування усвідомленої потреби в праці.

Праця, трудова діяльність є такою взаємодією між людиною та природою, в результаті якої за допомогою доцільного впливу людини на природу відбуваються зміни у предметі праці. Працею добуваються засоби до життя. Якщо людина-істота не тільки суспільна, а й природна, то праця визначається як речовинний процес обміну між людиною та природою. Це процес їх безпосередньої взаємодії. У соціально-філософському значенні праця є творення, що охоплює і матеріальну, і духовну творчість. Праця — споконвічний процес спільної діяльності людей і, отже, основа їх суспільної організації. У праці формуються зв'язки і взаємозалежності між людьми в суспільстві. І тому трудова діяльність формує соціальну солідарність людей, їх ціннісні орієнтири, їх волю, світогляд та інші соціальні якості. Більше того, праця створює саму людину як особистість.[5, с. 246].

В умовах переходу до нових соціально-економічних відносин, впровадження інтенсивних технологій і пов'язаних з ними технічних засобів, створення і розвитку різних форм власності, засобів виробництва, становлення ринку, у тому числі й ринку праці, змінюється характер і зміст праці і, отже, підготовка до нього підростаючого покоління. У сучасних умовах виховання в дітей і підлітків потреби в праці має бути орієнтоване на формування соціально-значущих знань, ціннісних орієнтацій, особистісних якостей, що відповідають динаміці соціально-економічних перетворень. Досягти цього можливо за рахунок формування системи відносин до предмету, засобів, результатів праці і самої праці. Здійснюючи виховну дію на учасників праці, ці відносини є основою для вироблення соціально-значущих якостей особистості.

Проте розвиток ринкових відносин, створення різних форм власності висувають нові вимоги до формування і становлення особистості, її самореалізації в сучасних соціально-економічних умовах. Це

зумовлює необхідність поліпшення питань трудової підготовки, не розглянутих у наявних наукових дослідженнях. Особливо гостро виявляються суперечності між новими вимогами соціально-економічних умов для трудового виховання школярів і недостатнім освоєнням студентами суті цих умов, між прагненням школярів до участі в різноманітній трудовій діяльності і недостатньою підготовкою вчителя до її організації, між необхідністю враховувати в трудовому вихованні вікові, статеві, індивідуальні особливості учнів і майже повною відсутністю такої підготовки вчителя трудового навчання. Мають місце й інші суперечності між практикою трудового виховання школярів і обмеженістю підготовки вчителя трудового навчання. Це зумовлює необхідність істотного підвищення якості його професійної підготовки, прискорення темпів його професійного становлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічна наука приділяла і продовжує приділяти значну увагу проблемам трудової підготовки підростаючого покоління, трудового виховання школярів, підготовці вчителя до педагогічної діяльності в галузі трудового виховання. Великий внесок у розробку методологічних і теоретичних основ трудового виховання школярів, підготовку вчителя до цієї роботи внесли К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Різні аспекти теорії і практики трудового виховання характеризуються в роботах П. Атутова, С. Батишева, Р. Гуревича, О. Коберника, В. Сидоренка, В. Стешенка та ін.

Мета статті полягає у розкритті психолого-педагогічних засад формування позитивного ставлення до праці у підлітків в Україні. Відповідно до мети, вирішувалися такі **завдання**: аналіз сутності основних ідей трудового виховання, розкриття потенціалу ручної праці як засобу формування працелюбності.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку суспільства характеризують глибокі соціально-економічні перетворення. У зв'язку з важким економічним станом підприємств значна частина дорослого працездатного населення, у тому числі й молоді, опинилася поза виробництвом і почала займатись посередницьким підприємництвом, яке здійснило свій вплив, витісняючи працю із створення матеріальних цінностей. Значно змінилось соціальне середовище, що оточує школярів. Негативний вплив на особистість, яка формується, чинять підлітки групи ризику, неблагополучні сім'ї, частина програм засобів масової інформації та відеопродукції. Знизилось значення колективної суспільно корисної праці, посилилась важливість індивідуальної праці для існування сім'ї. Звузилась шкільна база організації трудової діяльності учнів, зокрема трудового виховання. Всі вказані чинники істотно позначаються на формуванні у дітей і підлітків поглядів і переконань на працю.

Більшість навчальних закладів втратили можливість організації праці і практики школярів на виробничих підприємствах різних форм власності, не надається матеріально-технічна допомога школам устаткуванням для трудового навчання, інструментами і витратними матеріалами, відсутні направлення на педагогічну роботу кваліфікованих фахівців з вищою і середньою спеціальною освітою, майже повністю припинена допомога з боку сільськогосподарських підприємств. Не налагоджені повною мірою необхідні контакти шкіл із службами зайнятості. Робота профорієнтації виявилась або згорнутою, або втратила наочний зміст і соціально-виробничі орієнтири. Тому старшокласники недостатньо інформовані про ринок праці, доцільність майбутнього вступу у відповідні професійні заклади, а потім на роботу з урахуванням регіональних перспектив зайнятості населення. Необхідне посилення системи трудового виховання молоді.

В умовах, що склалися, вирішення багатьох завдань трудової діяльності, виховання у школярів потреби праці настійно вимагає активної участі сім'ї, що має в своєму розпорядженні великі можливості створення умов для їх посиленої праці, зокрема на особистому подвір'ї, дачі, городі і так далі. Проте реалізація цих можливостей значною мірою залежить від надання конкретної, адресної, кваліфікованої педагогічної допомоги сім'ї. Необхідно об'єднаними зусиллями сім'ї і школи створити програму трудового виховання школярів, в якій вчитель має бути координатором виховання школярів. Основними завданнями педагогічного керівництва сімейно-шкільним трудовим вихованням є надання допомоги батькам у визначенні методів, прийомів і засобів виховання школярів, в організації і керівництві трудовою діяльністю учнів у шкільних і домашніх умовах, здійсненні процесу формування особистісних якостей.

Всі ці обставини зажадали ґрунтовного удосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителя трудового навчання та технологій до виховання у школярів потреби в праці відповідно до соціально-економічних умов, що змінюються. Особливої уваги заслуговує дослідження проблеми підготовки вчителя до формування особистісних якостей вихованців на основі відносин, що виникають у праці.

Учитель трудового навчання має усвідомлювати, що виховання потреби в праці поглиблює

екологічне, етичне та естетичне виховання учнів, створює умови для розвитку естетичної культури особистості. Воно сприяє гармонійному розвитку особистості, діяльність якої відрізняється творчою працею. Відношення до засобу праці виникають у результаті застосування технології, техніки, знарядь праці для обробки предмету праці, з метою створення виробу. На основі виникаючих відносин до засобу праці в школярів формується дбайливе ставлення до інструментів, особистих речей, шкільного майна, суспільної власності. Ці відносини виявляються в охайності, дисциплінованості, уважності. Процес обробки предмету праці за допомогою засобів праці завершується речовим результатом, цінність якого визначається його доцільністю, зручністю у використанні і красою. Формування потреби в праці має особливе значення для розвитку в школярів охайності, дисциплінованості, відповідальності за доручену справу, дбайливого ставлення до результатів людської праці.

На виховання позитивного ставлення до праці суттєво впливають матеріальні та моральні (відповідальність перед суспільством, усвідомлення свого громадянського обов'язку, потреби у праці) мотивами. Планування суспільно корисних заходів школи, виконання невідкладних сезонних сільськогосподарських робіт сприяють формуванню не тільки позитивного ставлення до праці, а й виховують бережливість, ощадливість, психологію справжнього господаря.

У виховання позитивного ставлення до праці велику роль відіграє вибір виду суспільно корисної праці. Що більш потрібною буде праця і що більше вона зрозуміла дітям, то суттєвішим буде її виховний вплив. Дуже важливо залучати учнів до посильної їм праці, в якій вони можуть виявити свою ініціативу і застосувати набуті знання. Непосильна робота, як і дуже легка, може спричинити негативне ставлення до неї. При виборі трудових навантажень потрібно враховувати індивідуальний підхід до учнів.

Позитивного ефекту можна досягти за умов вибору тільки тих видів праці, які пронизані політехнічним змістом; забезпечення раціональної організації праці і правильного керівництва нею; прищеплення школярам правильного розуміння праці, її перетворювальної сили і краси. Успіх роботи школярів залежить від конкретності завдання, його посильності, наявності добрих знарядь праці, правильної розстановки членів колективу і своєчасного контролю за виконаною роботою [2, с. 98].

Висновки. У формуванні позитивного ставлення до праці значну роль відігравали такі чинники: самообслуговування; змістовна праця, її правильна організація; своєчасна допомога з боку вчителя та його особистий приклад; матеріальні та моральні мотиви; вікові, анатомо-фізіологічні і психологічні особливості дітей, а також їх індивідуальні особливості; психічні та дидактичні аспекти.

Подальшого дослідження потребують форми і методи позаурочної діяльності та їхнє використання у формуванні позитивного ставлення до праці в сучасних умовах, вивчення ролі сім'ї та громадськості у вихованні любові до праці.

Список використаних джерел:

1. Кoberник О.М. Навчально-виховний процес: сутність, проектування, організація. К.: Знання, 1998. 274 с.
 2. Кузан Н.І. Формування позитивного ставлення до праці в підлітків (50-60-ті рр. XX ст.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, соціальна робота*. Вип. 27, с. 96-99.
 3. Ушинський К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні / Вибр. твори: у 2-х т. К.: Рад школа, 1983. С. 104-121.
 4. Соловей В.В. Обґрунтування структури технологічної підготовки вчителя трудового навчання. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань: ПП Жовтий О.О., 2010. Ч. 3, С. 196-206.
- Сухомлинський В.О. Виховання в учнів любові і готовності до праці. Київ: Рад. шк., 1959. 46 с.